

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

ΥΠΟΘΕΣΗ Μ.Ν. κλπ κατά ΕΛΛΑΔΑΣ (Αριθ. 2)

(Προσφυγή αριθ. 16163/02)

ΑΠΟΦΑΣΗ

(Δίκαιη ικανοποίηση)

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ

5 Απριλίου 2007

Η παρούσα απόφαση θα καταστεί οριστική σύμφωνα με τους όρους που προβλέπονται από το άρθρο 44 § 2 της Σύμβασης. Μπορεί να υποστεί τυπικές διορθώσεις.

-Ακριβές αντίγραφο.

Στρασβούργο, 5.4.2007

(υπογραφή) S. NIELSEN – Γραμματέας Τμήματος

Στην υπόθεση Μ.Ν. κλπ κατά Ελλάδας (αριθ. 2),

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (πρώτο τμήμα), συνεδριάζοντας σε τμήμα, η σύνθεση του οποίου έχει ως εξής:

Κύριο Λ. ΛΟΥΚΑΪΔΗ, *πρόεδρο,*

Κύριο Κ.Λ. ΡΟΖΑΚΗ,

Κυρία F. TULKENS,

Κυρία N. ΒΑΙΙĆ,

Κύριο Κ. ΗΑΙΙΥΕΝ,

Κύριο D. ΣΠΙΕΛΜΑΝΝ,

Κύριο S.E. JEBENS, *δικαστές*,
και τον κύριο S. NIELSEN, *γραμματέα τμήματος*.

Αφού διασκέφθηκε σε συμβούλιο στις 15 Μαρτίου 2007,

Εκδίδει την πιο κάτω απόφαση, η οποία ελήφθη την ημερομηνία αυτή:

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση έχει εισαχθεί με μία προσφυγή (αριθ. 16163/02) στρεφόμενη κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας, επτά υπήκοοι της οποίας, οι κυρίες M.N., A.N., Σ.N., K.N., E.N. και Σ.N. και ο κ. K.N. («οι προσφεύγοντες»), προσέφυγαν ενώπιον του Δικαστηρίου στις 12 Απριλίου 2002 δυνάμει του άρθρου 34 της Σύμβασης για την προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών («η Σύμβαση»).

2. Με την απόφαση της 15 Ιουλίου 2005 («η κύρια απόφαση»), το Δικαστήριο έκρινε ότι η απουσία οποιαδήποτε αποζημίωσης για την κατάληψη της περιουσίας των προσφευγόντων είχε διαταράξει, σε βάρος τους, την ορθή ισορροπία που πρέπει να διατηρείται μεταξύ της προστασίας της ιδιοκτησίας και των απαιτήσεων γενικού συμφέροντος. Το Δικαστήριο έκρινε εξάλλου ότι η υπόθεση των προσφευγόντων δεν εκδικάστηκε μέσα σε εύλογη προθεσμία και ότι η ελληνική έννομη τάξη δεν προσέφερε στους ενδιαφερόμενους μία πραγματική προσφυγή, η οποία να τους επιτρέπει να παραπονεθούν για την διάρκεια της διαδικασίας. Έτσι, το Δικαστήριο αποφάνθηκε, ομόφωνα, ότι υπήρξε παραβίαση των άρθρων 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1, 6 § 1 και 13 της Σύμβασης (*N. κατά Ελλάδα (αριθ. 2)*, αριθ. 16163/02, §§ 35, 42 και 47 και σημεία 1-3 του διατακτικού, 16 Ιουλίου 2005).

3. Στην βάση του άρθρου 41 της Σύμβασης, οι προσφεύγοντες ζητούσαν 33.569.307 ευρώ για την υλική ζημία, 60.000 ευρώ ο καθένας για την ηθική βλάβη και 91.258 ευρώ για έξοδα και δικαστική δαπάνη.

4. Επειδή το ζήτημα της εφαρμογής του άρθρου 41 της Σύμβασης δεν ήταν ώριμο, το Δικαστήριο επιφυλάχθηκε και κάλεσε την Κυβέρνηση και τους προσφεύγοντες να του υποβάλουν εγγράφως, μέσα σε έξι μήνες, τις παρατηρήσεις τους επί του ζητήματος αυτού και ειδικότερα να του γνωστοποιήσουν οποιαδήποτε συμφωνία στην οποία θα μπορούσαν να καταλήξουν (*όπως πιο πάνω*, § 51 και σημείο 4 του διατακτικού).

5. Τόσο η οι προσφεύγοντες όσο και η Κυβέρνηση κατέθεσαν παρατηρήσεις.

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

6. Σύμφωνα με το άρθρο 41 της Σύμβασης,

«Εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της και εάν το εσωτερικό δίκαιο του Υψηλού Συμβαλλομένου Μέρους επιτρέπει την ατελή μόνον επανόρθωση των συνεπειών της παραβίασης αυτής, το Δικαστήριο επιδικάζει στον ζημιωθέντα διάδικο, εφόσον συντρέχει λόγος, μία δίκαιη ικανοποίηση.»

A. Ζημία

1. Υλική ζημία

α) Επιχειρηματολογία των διαδίκων

7. Οι προσφεύγοντες βεβαιώνουν ότι η κατάληψη της περιουσίας τους ήταν παράνομη και ζητούν 33.569.307 ευρώ για την υλική ζημία. Το ποσό αυτό είναι το αποτέλεσμα πολλών υπολογισμών, στην βάση των οποίων οι προσφεύγοντες λαμβάνουν υπόψη τις «αντικειμενικές αξίες» που ίσχυαν μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 205, υπογραμμίζοντας ότι, από την 1^η Ιανουαρίου 2006, οι αξίες αυτές αυξήθηκαν κατά 30%. Σύμφωνα με το σύστημα αυτό, οι αξίες, οι οποίες φορολογούνται για τους σκοπούς των μεταβιβάσεων, δωρεών και κληρονομιών, υπολογίζονται βάσει μιας τιμής μονάδας. Αυτή καθορίζεται από το Δημόσιο μετά από πρόταση επιτροπών ανεξαρτήτων εμπειρογνομόνων και αναπροσαρμόζεται ανά διετία το πολύ έτσι ώστε να αντιστοιχεί στην αγοραία αξία των ιδιοκτησιών και υπόκειται επίσης στον δικαστικό έλεγχο. Στο σημείο αυτό, οι προσφεύγοντες υπενθυμίζουν ότι, μέσα στο πλαίσιο της υπόθεσης του πρώην Βασιλέως της Ελλάδος, η Κυβέρνηση είχε υπογραμμίσει σχετικά με τις «αντικειμενικές αξίες» ότι «το Δημόσιο δεσμεύεται από το σύστημα αυτό ακόμη και αν ο τρόπος υπολογισμού αντιβαίνει στα συμφέροντά του» (*Πρώην Βασιλέας της Ελλάδος και λοιποί κατά Ελλάδα* (δίκαιη ικανοποίηση) [GC], αριθ. 25701/94, § 52, 28 Νοεμβρίου 2002). Έτσι, περιμένουν ότι η Κυβέρνηση θα αποδεχθεί αυτόν τον τρόπο υπολογισμού.

8. Οι προσφεύγοντες επικαλούνται εξάλλου μία έκθεση πραγματογνωμοσύνης συντεταγμένη κατόπιν αιτήσεώς τους στις 15 Νοεμβρίου 2002 από το Σώμα Ορκωτών Λογιστών, για τις ανάγκες της πρώτης υπόθεσής τους αναφορικά με ένα άλλο οικόπεδο του κτήματος (*N. κατά Ελλάδα* (δίκαιη ικανοποίηση), αριθ. 51356/99,

22 Απριλίου 2004). Η έκθεση αυτή αποτιμούσε σε 53.785.380 ευρώ τα κέρδη που αυτοί θα αποκόμιζαν από την χρήση και την εκμετάλλευση του εν λόγω οικοπέδου μεταξύ του 1985 και του 2004. Όμως, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι το οικόπεδο αυτό είχε επιφάνεια 92.625 τετραγωνικών μέτρων, οι προσφεύγοντες εκτιμούν ότι τα έσοδα που θα αποκόμιζαν από την χρήση και την εκμετάλλευση του οικοπέδου των 206.000 τετραγωνικών μέτρων, το οποίο αποτελεί το αντικείμενο της παρούσας διαφοράς, ανέρχονται σε 89.714.780 ευρώ για το ίδιο χρονικό διάστημα.

9. Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι το ποσό που αξιώνουν εν προκειμένω είναι πολύ χαμηλό και σαφώς κατώτερο από την πλήρη αποζημίωση την οποία δικαιούνται κανονικά.

10. Καταρχήν, η Κυβέρνηση υπολογίζει την επιφάνεια των επιδίκων οικοπέδων σε 177.500 τετραγωνικά μέτρα και υπογραμμίζει ότι η χρονική αρμοδιότητα (*ratione temporis*) του Δικαστηρίου άρχισε από τις 20 Νοεμβρίου 1985, δηλαδή την ημερομηνία αναγνώρισης του δικαιώματος ατομικής προσφυγής από την Ελλάδα.

11. Η Κυβέρνηση επαναλαμβάνει εν συνεχεία το κύριο επιχειρήματός της ότι καμία δικαστική απόφαση δεν έχει ακόμη αναγνωρίσει τους προσφεύγοντες ως κυρίους (πιο πάνω αναφερόμενη *N. κατά Ελλάδας (αριθ. 2)*, §§ 23-25). Έτσι, θα ήταν παράδοξο να τους επιδικαστεί αποζημίωση, ενώ υπάρχει ο κίνδυνος τα εθνικά δικαστήρια, στην αποκλειστική κυριαρχική χρήση των οποίων υπάγεται το ζήτημα αυτό, να αποφασίσουν στην συνέχεια ότι το Δημόσιο έχει την κυριότητα των επιδίκων οικοπέδων. Θα ήταν επίσης παράδοξο, σε περίπτωση κατά την οποία οι προσφεύγοντες θα αναγνωριστούν κύριοι, να αποζημιωθούν δύο φορές: μία φορά από το Δικαστήριο και μία φορά από τα ελληνικά δικαστήρια.

12. Σε κάθε περίπτωση, η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι το Δικαστήριο αποφάνθηκε σχετικά με την παραβίαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 εξαιτίας της μη αποζημίωσης των προσφευγόντων και όχι εξαιτίας της κατάληψης των επιδίκων οικοπέδων από το Δημόσιο. Έτσι, οι προσφεύγοντες δεν μπορούν να ισχυριστούν ότι δικαιούνται μία πλήρη αποζημίωση. Κατ'αυτήν, ένα ποσό 100.000 ευρώ θα ήταν επαρκές και προσήκον για την αποκατάσταση της ζημίας, η οποία προέκυψε από την καθυστέρηση των επιληφθέντων δικαστηρίων να αποφασίσουν αν οι προσφεύγοντες είναι κύριοι των επιδίκων οικοπέδων και αν αυτοί μπορούν επομένως να αξιώσουν μία αποζημίωση για την κατάληψή τους.

β) Εκτίμηση του Δικαστηρίου

13. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι μία απόφαση που διαπιστώνει παραβίαση επισύρει για το εναγόμενο Δημόσιο την νομική υποχρέωση να παύσει την παραβίαση και να εξαλείψει τις συνέπειές της κατά τρόπο ώστε να αποκατασταθεί στο μέτρο του δυνατού η προηγούμενη κατάσταση (*Ιατρίδης κατά Ελλάδας* (δίκαιη ικανοποίηση) [GC], αριθ. 31107/96, § 32, CEDH 2000-XI).

14. Τα συμβαλλόμενα Κράτη που είναι διάδικα σε μία υπόθεση είναι καταρχήν ελεύθερα να επιλέξουν τα μέσα που θα χρησιμοποιήσουν για να συμμορφωθούν προς μία απόφαση διαπιστωτική παραβίασης. Αυτή η διακριτική ευχέρεια ως προς τον τρόπο εκτέλεσης μιας απόφασης εκφράζει την ελευθερία επιλογής από την οποία συνοδεύεται η πρωταρχική υποχρέωση που επιβάλλεται από την Σύμβαση στα συμβαλλόμενα Κράτη: να εξασφαλίζει τον σεβασμό των προστατευομένων δικαιωμάτων και ελευθεριών (άρθρο 1). Αν η φύση της παραβίασης επιτρέπει μία πλήρη αποκατάσταση (*restitution in integrum*), το εναγόμενο Δημόσιο έχει την υποχρέωση να την πραγματοποιήσει, αφού το Δικαστήριο δεν έχει ούτε την αρμοδιότητα ούτε την πρακτική δυνατότητα να την πραγματοποιήσει το ίδιο. Αν, αντιθέτως, το εθνικό δίκαιο δεν επιτρέπει ή επιτρέπει ατελώς την εξάλειψη των συνεπειών της παραβίασης, το άρθρο 41 δίνει στο Δικαστήριο το δικαίωμα να επιδικάσει, εφόσον συντρέχει λόγος, στον ζημιωθέντα την ικανοποίηση που κρίνει προσηκουσα (*Brumanescu κατά Ρουμανίας* (δίκαιη ικανοποίηση) [GC], αριθ. 28342/95, § 20, CEDH 2000-I).

15. Προκειμένου για την παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, στην κύρια απόφασή του, αποφάνθηκε με τους ακόλουθους όρους: «(...) η μακρά διαδικασία που ανοίχθηκε κατόπιν της κατάληψης των επιδικών οικοπέδων εκκρεμεί πάντοτε χωρίς οι προσφεύγοντες να έχουν εισπράξει ακόμη αποζημίωση. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι η εναγόμενη κυβέρνηση δεν εξήγησε με πειστικό τρόπο τους λόγους για τους οποίους οι ελληνικές αρχές δεν έχουν ακόμη αποζημιώσει τους προσφεύγοντες για την κατάληψη της περιουσίας τους. Βεβαίως, όπως ανέφερε ήδη πιο πάνω, το Δικαστήριο δεν μπορεί να υποκατασταθεί στα ελληνικά δικαστήρια για να αποφανθεί επί του ζητήματος του δικαιώματος κυριότητας των προσφευγόντων. Εν τούτοις, το Δικαστήριο δεν μπορεί παρά να παρατηρήσει ότι, με το πρόσχημα της αμφισβήτησης της ιδιότητάς τους ως κυρίων, οι προσφεύγοντες αντιμετωπίζουν από το 1985 την άρνηση της καταβολής οποιουδήποτε ποσού για την υλική ζημία ή την ηθική βλάβη που υπέστησαν εξαιτίας της στέρησης χωρίς αποζημίωση της

ιδιοκτησίας τους επί είκοσι χρόνια (...)» (πιο πάνω αναφερόμενη *N. κατά Ελλάδας* (αριθ. 2), § 34).

16. Από την σκέψη αυτή προκύπτει ότι η πράξη του Κράτους αυτού που το Δικαστήριο έκρινε αντίθετη προς το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 δεν ήταν η κατάληψη των οικοπέδων των προσφευγόντων αυτή καθαυτή, αλλά η παράλειψη του Κράτους να καταβάλει στους τελευταίους αποζημίωση για την κατάληψη της περιουσίας της (βλέπε επίσης, προς τούτο, *Yagtzilar και λοιποί κατά Ελλάδας* (δίκαιη αποζημίωση), αριθ. 41727/98, § 25, 15 Ιανουαρίου 2004). Κατά συνέπεια, αφού η διαπιστωθείσα παραβίαση προέρχεται από την απουσία οποιασδήποτε αποζημίωσης και όχι από την ενυπάρχουσα παρανομία της κατάληψης, η αποζημίωση δεν πρέπει απαραίτητα να αντιστοιχεί στην πλήρη αξία της περιουσίας (πιο πάνω αναφερόμενη *Πρώην Βασιλέας της Ελλάδος κατά Ελλάδας* (δίκαιη ικανοποίηση), § 78).

17. Αποφαινόμενο κατά δίκαιη κρίση, σύμφωνα με το άρθρο 41 της Σύμβασης, το Δικαστήριο επιδικάζει από κοινού στους προσφεύγοντες 600.000 ευρώ για την υλική ζημία, πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για φόρους.

2. Ηθική βλάβη

18. Οι προσφεύγοντες ζητούν 60.000 ευρώ ο καθένας για την αποκατάσταση της ηθικής βλάβης του.

19. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το ποσό αυτό είναι υπέρογκο και ότι η διαπίστωση της παραβίασης συνιστά μία επαρκή δίκαιη ικανοποίηση για την επανόρθωση της ηθικής βλάβης των προσφευγόντων. Σε κάθε περίπτωση, η Κυβέρνηση θεωρεί ότι το ποσό των 100.000 ευρώ που πρότεινε για την υλική ζημία μπορεί να καλύψει την ηθική βλάβη, την οποία οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι υπέστησαν στην υπόθεση αυτή.

20. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι η επίδικη κατάσταση προκάλεσε στους προσφεύγοντες μία βέβαιη ηθική βλάβη για την οποία η διαπίστωση παραβιάσεων που αναγράφεται στην κύρια απόφαση δεν παρέχει αφ'εαυτής επαρκή δίκαιη ικανοποίηση. Αποφαινόμενο κατά δίκαιη κρίση, επιδικάζει από κοινού στους προσφεύγοντες 60.000 ευρώ για την ηθική βλάβη, πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για φόρους.

B. Έξοδα και δικαστική δαπάνη

21. Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι, λαμβανομένης υπόψη της πολυπλοκότητας της υπόθεσης, αναγκάστηκαν να προσφύγουν στις υπηρεσίες δύο πληρεξουσίων δικηγόρων. Για τις αμοιβές των τελευταίων, ζητούν 91.258 ευρώ και προσκομίζουν δύο αναλυτικές, δακτυλογραφημένες και υπογεγραμμένες από τους δικηγόρους τους αποδείξεις εξόδων, οι οποίες αντιστοιχούν στα ζητούμενα ποσά.

22. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το αίτημα είναι υπερβολικό και αδικαιολόγητο. Κατ'αυτήν, οι δύο αποδείξεις εξόδων που κατατέθηκαν από τους προσφεύγοντες δεν είναι νόμιμες αποδείξεις και δεν αποδεικνύουν ότι οι προσφεύγοντες έχουν καταβάλει τα ζητούμενα ποσά. Το Δικαστήριο θα πρέπει επομένως να απορρίψει το αίτημα αυτό ή, εναλλακτικά, να επιδικάσει ένα ποσό που δεν υπερβαίνει τα 5.000 ευρώ.

23. Σύμφωνα με την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η επιδίκαση εξόδων και δικαστικής δαπάνης στη βάση του άρθρου 41 προϋποθέτει την απόδειξη της πραγματικότητας και της αναγκαιότητάς τους και, επιπλέον, του εύλογου χαρακτήρα του ύψους τους (πιο πάνω αναφερόμενη *Ιατρίδης κατά Ελλάδας* (δίκαη ικανοποίηση) [GC], no. 31107/96, § 54, CEDH 2000-XI).

24. Το Δικαστήριο δεν αμφιβάλλει ότι οι ζητούμενες αμοιβές καταβλήθηκαν πράγματι. Όπως και η Κυβέρνηση, βρίσκει πάντως υπερβολικά τα συνολικά έξοδα που ζητούνται για την αιτία αυτή. Λαμβανομένων υπόψη των συνθηκών της υπόθεσης και της ιδιαίτερης πολυπλοκότητας του ζητήματος της εφαρμογής του άρθρου 41, κρίνει εύλογο να επιδικάσει από κοινού στους προσφεύγοντες 50.000 ευρώ για τα έξοδα και την δικαστική δαπάνη, πλέον οποιουδήποτε ποσού που θα μπορούσε να οφείλεται για φόρους.

Γ. Τόκοι υπερημερίας

25. Το Δικαστήριο κρίνει προσήκον να βασίσει το επιτόκιο των τόκων υπερημερίας στο επιτόκιο δανεισμού της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας προσαυξημένο κατά τρεις εκατοστιαίες μονάδες.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ, ΟΜΟΦΩΝΑ,

1. *Αποφαίνεται ότι*

α) το εναγόμενο Κράτος οφείλει να καταβάλει στον προσφεύγοντα, μέσα σε τρεις μήνες από την ημέρα κατά την οποία η απόφαση θα καταστεί τελεσίδικη σύμφωνα με το άρθρο 44 § 2 της Σύμβασης, τα ακόλουθα ποσά:

- i. 600.000 (εξακόσιες χιλιάδες) ευρώ για την υλική ζημία,
- ii. 60.000 (εξήντα χιλιάδες) ευρώ για την ηθική βλάβη,
- iii. 50.000 (πενήντα χιλιάδες) ευρώ για έξοδα και δικαστική δαπάνη,
- iv. οποιοδήποτε ποσό που μπορεί να οφείλεται για τον φόρο επί του ποσού αυτού,

β) από τη λήξη της προθεσμίας αυτής και μέχρι την καταβολή, το ποσό αυτό θα προσαυξηθεί με τόκους υπολογιζόμενους με επιτόκιο ίσο με το επιτόκιο δανεισμού της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, το οποίο θα ισχύει κατά την εν λόγω περίοδο, προσαυξημένο κατά τρεις εκατοστιαίες μονάδες.

2. *Απορρίπτει* το αίτημα δίκαιης ικανοποίησης κατά τα λοιπά.

Συντάχθηκε στη γαλλική γλώσσα και στη συνέχεια κοινοποιήθηκε εγγράφως στις 5 Απριλίου 2007 κατ'εφαρμογή του άρθρου 77 §§ 2 και 3 του κανονισμού.

(υπογραφή)

Søren NIELSEN

Γραμματέας

(υπογραφή)

Λουκής ΛΟΥΚΑΪΔΗΣ

Πρόεδρος

Ακριβής μετάφραση του συνημμένου
εγγράφου από τα γαλλικά.

Αθήνα, 7 Μαΐου 2007

Ο μεταφραστής

Αλέξανδρος Πετροτσόπουλος